

Justyna Kobus

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Instytut Filologii Polskiej

ORCID: 0000-0002-4094-2743; e-mail: jusper@amu.edu.pl

Materiały do osiągnięć leksykografii słowiańskiej

Грицак М. А. *Матеріали до Словника українських говірок Закарпатської області. Вип. 1: А–Б / За ред. П.Ю. Гриценка. – Київ: КММ, 2017. – 380 с. (ISBN 978-966-1673-48-8).*

У 2017 році побачив світ перший випуск “Матеріалів до словника українських говірок Закарпатської області” (літери А– Б) М. Грицака. Ця подія знаменувала новий етап у дослідженні цікавого й неоднорідного в мовному та культурному сенсі регіону України. Структурне розмаїття українських діалектів Закарпаття зумовлене насамперед збереженням багатьох давніх автентичних рис мови і культури українців, природними умовами життя, відкритістю до різноманітних взаємин із сусідніми народами, що позначилося на мовленні українців-закарпатців. Важливо, що й на початку XXI ст. Закарпаття є тим українським етномовним простором, де значною мірою збережено діалектне спілкування, де престижно знати й користуватися рідною говіркою.

Діалекти Закарпаття від кінця XIX ст. і до сьогодні – об’єкт наукових зацікавлень багатьох відомих українських і зарубіжних мовознавців. Серед дослідників діалектів і народної культури Закарпаття особливе місце належить *Миколі Андрійовичу Грицаку* (1908–1979), який упродовж усього життя збирав, упорядковував й осмислював лексику і фразеологію українських говірок Закарпатської області. Дослідник зафіксував багатство лексики українських закарпатських говірок середини XX ст. і завдяки цьому зберіг для українського мовознавства унікальні оприявлення народної мовотворчості. У цих діалектних свідченнях відбито доквілля, світ місцевої традиційної матеріальної й духовної культури, риси ментальності носіїв говірок.

До розуміння ваги діалектного мовлення, традиційної культури рідного краю М. Грицак прийшов ще юнаком і залишився вірним цій осмисленій пристрасті до схилу своїх літ. Однак йому не вдалося укласти всього корпусу словника, підготувати до друку й опублікувати бодай один його том. Лексична спадщина

М. Грицака – це машинописні варіанти тексту опрацьованої автором частини словника (від А до К) та картотека первісного матеріалу (від А до Я), що зберігаються в Інституті української мови Національної академії наук України (Київ). Картотека об'єднує записи як самого М. Грицака (їх кількість відчутно переважає), так і багатьох кореспондентів-аматорів із кола друзів і знайомих, учнів шкіл, де в різний час учителював дослідник, студентів Ужгородського університету. Серед записів велика кількість фольклорних текстів, фрагментів коломибок, фразеологізмів, приповідок, скоромовок, уривки з розповідей на різні теми, тлумачення реалій традиційної культури; окремі картки містять їх схематичні малюнки. У матеріалах представлено архаїзми та новітні засвоєння, слова питомі й запозичені, загальноживані лексеми і слова обмеженого використання, пов'язані з різновидами трудової діяльності; слова щоденного вжитку й поширені лише у фольклорних текстах та в обрядовій сфері.

Словникова стаття охоплює реєстрове слово в початковій формі, його фонетичні варіанти, ремарки, значення, приклади вживання слова в мовленні носіїв говірок; вказівку на локалізацію у говірках Закарпаття, фразеологізми чи усталені словосполучення, у яких закріплене слово. Зрідка наведено іншомовні вкраплення у відповідному записі – запозичення з інших мов, латинськомовні еквіваленти для назв рослин, тварин, комах тощо. Говіркове мовлення відтворено спрощеною транскрипцією.

Реєстр словника складає лексика різних частин мови; серед іменників переважають загальні назви; із власних назв (онімів) подано лише ті, які набули вторинних функцій, мають усталене похідне значення, а також ті особові імена, прізвища й прізвиська, клички тварин, топоніми (назви географічних об'єктів – населених пунктів, їх частин, гір, лісів, урочищ, річок тощо), які формально й мотиваційно пов'язані з реєстровим словом і можуть слугувати додатковим джерелом інформації в дослідженні неонімної лексики. Реєстр упорядковано в алфавітній послідовності.

Перший випуск «Матеріалів до Словника українських говірок Закарпатської області» М. Грицака за варіантами авторових опрацювань та картотекою упорядкували й підготували до друку д.ф.н., проф. П. Гриценко та співробітники відділу діалектології Інституту української мови НАН України: к.ф.н. Н. Вербич, О. Іщенко, Г. Кобирилка, Л. Колеснік, М. Поїстогова, Л. Рябець, М. Ткачук, О. Холодзонь, О. Юсікова, наукові співробітники І. Пустовіт, І. Симоненко, Г. Сікора.

Людмила Рябець (Київ, Україна)

- A. JĘZYK: polski;
- B. TYTUŁ: *Słownik języka mieszkańców ziemi łukowskiej. Praca na roli i w gospodarstwie*;
- C. AUTOR / AUTORZY: pod red. Jerzego Sierociuka;
- D. MIEJSCE i ROK WYDANIA: Poznań 2019;
- E. ISBN: 978-83-65666-53-6;
- F. LICZBA HASEŁ: ok. 1400;
- G. TYP i UKŁAD HASEŁ: alfabetyczny;
- H. BUDOWA ARTYKUŁU HASŁOWEGO: wyraz hasłowy, znaczenie i podznaczenia w cudzysłowie definicyjnym, cytat źródłowy, lokalizacja (miejscowość, z której pochodzi cytowany informator), odsyłacze; kolejne znaczenia wyodrębnione w osobnym artykule hasłowym w sposób następujący: wyraz hasłowy + liczba rzymska;
- I. UWAGI: słownik tematyczny, który obejmuje materiały terenowe pozyskane w ramach gwarowego projektu edukacyjnego przez uczniów szkoły średniej w Łukowie i koordynatora projektu, zarazem redaktora *Słownika...*; publikacja jest ilustrowana oryginalnymi fotografiami przedstawiającymi definiowane desygnaty; słownik jest dostępny w wersji papierowej oraz jako pliki PDF do pobrania (<https://www.ilo.lukow.pl/wp-content/themes/kosciuszka/assets/slownik-jezyka-mieszkanow-ziemi-lukowskiej.rar>).

- A. JĘZYK: polski;
- B. TYTUŁ: *Słownik języka mieszkańców okolic Czerniejewa. Praca na roli i w gospodarstwie*;
- C. AUTOR / AUTORZY: pod red. Justyny Kobus i Magdaleny Stępień;
- D. MIEJSCE i ROK WYDANIA: Poznań 2018;
- E. ISBN: 978-83-65666-43-7;
- F. LICZBA HASEŁ: 1114;
- G. TYP i UKŁAD HASEŁ: alfabetyczny;
- H. BUDOWA ARTYKUŁU HASŁOWEGO: wyraz hasłowy, w nawiasie kwadratowym warianty fonetyczne, rodzajowe lub informacja gramatyczna, w nawiasie okrągłym alternatywna forma wyrazu hasłowego lub uzupełnienie hasła, znaczenie lub definicja w cudzysłowie definicyjnym, cytat i/lub cytaty, skrót miejscowości, odsyłacz, kolejne znaczenie wyodrębnione liczbą arabską;
- I. UWAGI: słownik tematyczny; publikacja powstała jako wynik współpracy trzech szkół podstawowych i Pracowni Dialektologicznej UAM; pozyskane materiały są oryginalne, stanowią dokument fonograficzny naszych czasów; słownik jest ilustrowany oryginalnymi fotografiami przedstawiającymi desygnaty; zawiera miejsce na notatki; słownik jest dostępny w wersji papierowej, w przyszłości w postaci pliku PDF (do pobrania).

- A. JĘZYK: polski;
- B. TYTUŁ: *Balak lwowski. Mowa przedwojennego Lwowa*;
- C. AUTOR / AUTORZY: Stanisław Domagalski;
- D. MIEJSCE i ROK WYDANIA: Warszawa–Kraków–Lwów 2018;
- E. ISBN: 978–83–7864–849–9;
- F. LICZBA HASEŁ: 1861 (cz.1. – 1035, cz. 2. – 826);
- G. TYP i UKŁAD HASEŁ: alfabetyczny;
- H. BUDOWA ARTYKUŁU HASŁOWEGO: słownik w 2 częściach: cz. 1. *Słowniczek balaku lwowskiego (z tamtejszego na tutejsze)*, cz. 2. *Słowniczek balaku lwowskiego (z tutejszego na tamtejsze)*; w słowniku zastosowano urozmaicony układ artykułu hasłowego – kolorystyczny i formalny; znaczenie kolorów w cz. 1 słownika: niebieski – wyraz hasłowy (czcionka pogrubiona), czarny – znaczenie, definicja, fioletowy – przykłady użycia; znaczenie kolorów w cz. 2. słownika: czarny – wyraz hasłowy (czcionka pogrubiona), niebieski – znaczenie, definicja, fioletowy – przykłady użycia układ artykułu hasłowego od strony formalnej: wyraz hasłowy, po półpauzie objaśnienie, które bywa podane w postaci gwarowej (czarna kursywa umieszczona w nawiasie) lub ogólnopolskiej (czarna czcionka prosta, bez nawiasu), przykład użycia zamieszczony w nawiasie; kolejne znaczenia zapisane są po średniku odpowiednim krojem i kolorem czcionki; brak odsyłaczy – hasła pokrewne podawane są po przecinku, a następnie hasłowane jako osobny artykuł.
- I. UWAGI: publikacja zawiera fotografie, słownik poprzedza krótki Wstęp, kończy zaś charakterystyka Lwowiaka pisana w przeważającej części gwarą.

- A. JĘZYK: polski;
- B. TYTUŁ: *Słownik dawnej gwary Siedlikowa*;
- C. AUTOR / AUTORZY: Marian Pilot;
- D. MIEJSCE i ROK WYDANIA: Ostrzeszów 2012;
- E. ISBN: 978-83-932518-5-8;
- F. LICZBA HASEŁ: 1149;
- G. TYP i UKŁAD HASEŁ: alfabetyczny;
- H. BUDOWA ARTYKUŁU HASŁOWEGO: wyraz hasłowy, wariant (zwykle fonetyczny) po ukośniku; znaczenie, przykład użycia lub objaśnienie gramatyczne w nawiasie – obydwa elementy nie są obligatoryjne; sporadycznie odsyłacz p. (patrz);
- I. UWAGI: publikacja zawiera zamiast wstępu opis miejscowości, a także biogram autora i *Apendyks* zawierający fragment wywiadu z M. Pilotem.

- A. JĘZYK: polski;
- B. TYTUŁ: *Mowa mieszkańców Rawicza i okolicy*;
- C. AUTOR / AUTORZY: Edmund Wojtkowiak;
- D. MIEJSCE i ROK WYDANIA: Rawicz 2010;
- E. ISBN: brak;
- F. LICZBA HASEŁ: ok. 3500;
- G. TYP i UKŁAD HASEŁ: alfabetyczny;
- H. BUDOWA ARTYKUŁU HASŁOWEGO: układ słownika jest nietypowy – tabelaryczny; tabela składa się z trzech kolumn: I. określenie gwarowe, II. określenie właściwe, III. użycie w zdaniu;
- I. UWAGI: publikacja zawiera, oprócz słownika, część poświęconą literaturze i poezji (wiersze Edmunda Wojtkowiaka, Mariana Koterby, Lecha Littiga, Tadeusza Schuharta, Jerzego Pigorowicza, Mariana Kamlińskiego, Jana Bujaka, Emila Waryszaka, Czesława Sibilskiego, Piotra Piaseckiego, Ireneusza Kromera, Władysława Krzyżanowskiego). Są tu też zamieszczone pieśni obrzędowe i powszechne (w większości nieznanego autorstwa) oraz kilka czarno-białych fotografii lokalnych zespołów ludowych.